

Estiu 2013

MONOGRÀFIC: TEMPS D'INNOVACIÓ SOCIAL

Temps d'imaginar, temps d'innovar

Marina Subirats. Sociòloga. Coordinadora d'aquest monogràfic

Fa uns cinc anys, cap al final del 2008, va esclatar la crisi a Wall Street i es va fer ben evident que no es tractava d'una crisi qualsevol i que, d'una manera o altra, tot el món occidental hi estaria involucrat. Des d'aquell moment la crisi ha anat prenent cos al nostre país, fent-se cada vegada més profunda i virulenta, destruint un conjunt d'elements de la vida col·lectiva que són absolutament necessaris per al benestar comú i per a la cohesió social i que, d'altra banda, havien constatat molt d'obtenir: ocupació, en primer lloc, i molt exageradament, a Espanya; elements de l'Estat del benestar, com la qualitat de l'ensenyament i de la sanitat; benestar material de les famílies i pèrdues d'alguns dels béns més fonamentals, com l'habitatge. Per a la gran majoria de la població, a més, una destrucció cabdal: la de la confiança en la possibilitat de millora, o almenys d'estabilitat, que s'havia anat bastint, també difícilment, al llarg dels darrers trenta anys, i que feia pensar que tan Catalunya com Espanya havien superat les velles guerres fratricides i havien entrat al club dels països civilitzats.

El despertar ha estat brutal, i és avui, forçosament, l'objecte de tots els debats i totes les mirades. Hi ha qui encara somia en què es tracti d'una crisi passatgera, d'un malson, i que en un temps més o menys curt tornarem a gaudir d'una societat de consum amb escasses ensopegades. Hi ha qui creu que es tracta d'una crisi sistèmica, d'aquelles que es produeixen poques vegades a la història i que capgiren la seva marxa amb una sacsejada que ho canvia tot. I hi ha qui, després d'haver mirat entorn i haver observat el desastre, es posa a treballar, per tractar d'aportar solucions per als problemes d'avui i posar unes bases més sòlides per a la societat de demà.

És aquesta darrera posició la que he volgut assumir a l'hora de confeigir aquest número d'Àmbits. Podríem haver seguit analitzant la crisi, les seves causes i les seves conseqüències, tot assenyalant culpables, víctimes, trencaments i decepcions. I tot buscant respostes en el nostre passat, en la manera com es va dur a terme la transició a la democràcia, en les incerteses que aporta la globalització, en les febleses dels partits polítics espanyols i catalans. Tanmateix, heus aquí un conjunt de tasques ben necessàries, si volem entendre la naturalesa dels fenòmens presents per poder-los combatre o, almenys, contrarestar. Malgrat aquest convenciment, em sembla que hi ha encara una urgència més gran per a aquelles persones que tractem d'analitzar les societats i la seva evolució: la urgència d'entendre quin és el camí de sortida de l'actual situació i quines són les formes de vida i de relació que estan sorgint avui i que, d'alguna manera, estan ja guiant-nos cap el que pot ser una nova forma d'organització social.

El meu convenciment profund és que estem davant un trencament social de gran magnitud, i que, efectivament, d'ell n'ha de sortir una societat diferent. Probablement això no es produeixi en pocs anys, i hi hagi encara repeses de les formes de vida dominants fins ara, que puguin portar a moltes persones a la creença que l'ensurt ha passat i que les coses tornaran a ser com

eren fa pocs anys. Els ritmes de trencaments profunds solen ser lents, topen amb moltes resistències; les forces socials que poden configurar el demà no estan encara organitzades ni tenen capacitat suficient per a produir capgiraments de gran magnitud. De manera que els trencaments i canvis no es produeixen d'una vegada per totes, sinó a batzegades, i sovint, amb ritmes diversos en els diferents àmbits de la vida social. Ho estem veient en el que s'ha denominat la "primavera àrab": allò que clarament apuntava en el seu inici com una revolució per avançar cap a la democràcia i la modernitat experimenta moments de retrocés, de desviació, de retorn enrere, de manera que arriba a aparèixer com el contrari del que aparentava inicialment. El seu disseny final, certament, no està escrit, de manera que tot és encara possible. Però la gran aposta que sembla probable, després d'escoltar diversos analistes d'aquell procés, és la de que el canvi camina en aquests països en la direcció de la democratització i la secularització, i que, encara que tal vegada es tracti d'un procés lent i contradictori, aquesta és la direcció que acabarà prenent, donades les forces de fons que graviten damunt aquests països.

Doncs bé, en el cas del món occidental i de la Unió Europea, l'evolució de les formes socials és encara menys previsible, perquè no tenim precedents dels models de futur que es poden desenvolupar. Hi havia un temps en que era bastant freqüent, en les ciències socials, de creure que el socialisme era la fase posterior al capitalisme, la forma d'organització econòmica i social que s'implantaria una vegada el capitalisme hagués arribat a una fase de decadència. Encara recordo la sorpresa d'un grup de catalans prou implicats en aquests temes quan, l'any 1972, tot viatjant per Iugoslàvia, una professora local ens va explicar que tanmateix el socialisme havia estat una bona estratègia per desenvolupar el capitalisme en països poc industrialitzats. Allò era la història a l'inrevés, a parer nostre! La realitat ha demostrat que, almenys fins al present, el socialisme, tal com va ser concebut i sobretot dut a terme, és a dir, en la forma de socialisme d'Estat, va ser menys capaç que el capitalisme de crear riquesa i de distribuir-la entre la població, i, per tant, de cap manera no es pot considerar com un model de futur. Cosa que ens ha deixat orfes de tot model preconcebut, de tota utopia global, i, per tant, de direccions concretes cap a les quals encaminar la societat quan el capitalisme arriba a una etapa d'alta toxicitat i descomposició com és l'actual, en què la seva capacitat de satisfer necessitats de la població entra ja en un declivi.

Però que no tinguem models teòrics predeterminats no vol pas dir que les coses no hagin de canviar, i que d'altres models no siguin possibles. Vol dir, simplement, que la seva implementació tindrà una dificultat suplementària, la d'haver d'avançar a les palpentes, sense cap mena de pla preconcebut. Es tracta d'un inconvenient greu? Aparentment, sí. Com s'ha dit a vegades, és millor tenir un projecte defectuós que no tenir-ne cap. I amb tot, en podem dubtar: els antics dogmatismes basats en creences de caire gairebé religiós van mostrar la seva ineficàcia, més encara, la seva perversitat. Potser partir del no res impliqui un camí molt llarg, molt temps de lluites, tantejos, assajos i errors; però potser pugui conduir finalment a alguna cosa més sòlida que la perversió d'una doctrina que acaba donant pas a dictadures.

Així, doncs, cal buscar les llavors de les noves formes d'organització social allà on sorgeixen, no tant a partir de models teòrics d'ampla volada, sinó en la capacitat organitzativa de les persones per resoldre problemes concrets. En les formes que van apareixent, sigui com a resposta a necessitats generades per la crisi, sigui com a resposta als dissenys del capital financer i

corporatiu que en aquesta etapa ha aconseguit utilitzar el gran augment de la productivitat humana per dur a terme un procés d'acumulació de riquesa en molt poques mans, i consolidar la seva posició privilegiada mitjançant la manipulació de les institucions democràtiques. El gran perill avui és la centralització dels recursos i del poder en una part numèricament ínfima de la població, i la dificultat per lluitar contra aquesta tendència a partir d'una població atomitzada, mancada d'instruments col·lectius no contaminats i amb enormes dificultats per arribar a definir formes d'acció comuna. La urgència per respondre a la situació demana solucions ràpides i rotundes, encara inexistents. Cal doncs tenir paciència i treballar humilment per reconstruir instruments d'acció col·lectiva, cercant les llavors de futur allà on apareguin i tractant de que no es perdin, ans bé, que s'escampin i creixin tan ràpidament com sigui possible.

És per això que s'han reunit en aquest número d'Àmbits un conjunt d'articles que van en aquesta direcció: la recerca de nous punts de vista, noves formes d'acció, nous comportaments socials. Nous, potser no tant perquè no s'hagin produït mai, sinó sobretot perquè contrasten amb el tarannà que durant els darrers anys s'ha imposat entre nosaltres: el de fer prevaldre l'interès individual per damunt del col·lectiu, la racionalitat estrictament econòmica, més encara, estrictament lligada al guany –que no tota l'economia pretén el mateix, cal dir-ho en moments en que fins i tot el coneixement científic és corromp- damunt de qualsevol altra consideració, fins i tot la de la vida humana, i l'individualisme més ferotge per davant de qualsevol necessitat o sentiment de grup. Enfront d'aquestes posicions, i de les accions que se'n deriven, sorgeix un altre tipus d'accions, inspirades en sentiments gairebé oposats: els de l'interès per les persones, la solidaritat, l'interès general, l'ús dels recursos per a afavorir la vida humana, no per a explotar-la o dificultar-la.

És així com arribem a un conjunt d'articles altament suggerents: des de l'article derivat de l'estudi dut a terme per Joana Conill i els seus companys en que abordaren l'anàlisi de noves formes de vida sorgides a partir de la crisi, fins a l'article de Gabriel Abascal sobre FIARE i la banca ètica, que es situa al cor mateix del món financer per tractar de reconduir les seves lògiques; des de les consideracions sobre la pobresa que ens fa Jordi Estivill, que fa molts anys que segueix aquest tema i ara veu amb esglai com s'agreuja, fins al clam de Solange Hilbert per un nou concepte i exercici del dret, que no impliqui ja des del punt de partida el menyspreu i la condemna de les persones marginals mancades de tota mena de recursos. Passant per una mirada sobre les innovacions comunitàries en temes econòmics, que ens planteja en Ruben Suriñach; l'article de Francesc Núñez sobre com estan canviant les formes de comunicació a partir de les noves tecnologies i el d'Ivan Miró i David Fernández sobre l'esgotament institucional d'aquest moment i les hipòtesis que es poden fer, des de posicions com les de la CUP, en relació al canvis institucionals necessaris. O encara el magnífic article de Xus de Miguel sobre l'educació, allò que és fonamental que es transmeti i un concepte de com fer-ho tan distant del discurs pedagògic habitual, apuntant així a un dels àmbits de la vida social en que la renovació és avui més indispensable.”

Son petits fragments, pinzellades, aportacions que no pretenen canviar el món, tot el món. Però que ens mostren que, efectivament, “un altre món possible” no és només un eslògan, un desig, sinó que tenim ja un munt de vímetes per anar teixint aquest cistell. Certament encara en falten molts, com també falten molts articles en aquest número d'Àmbits que ens puguin

donar notícia d'altres iniciatives, d'allò que s'està movent en altres àmbits. Construir una nova societat no serà fàcil ni ràpid, però si apassionant.

Perquè si alguna cosa es detecta en tots els articles que ofereix avui Àmbits és precisament això, la passió. Aquests anys de suposada opulència i eficiència tecnocràtica han estat d'una espantosa grisor, grisor d'idees, de sentit, de vitalitat, d'imaginació, fins al punt que hem arribat a creure que estàvem davant unes generacions joves individualistes, indiferents, "passotes".

Indubtablement la forma de vida aconseguida, que tenia moltes coses positives, en tenia moltes de negatives, i impulsava a tothom cap a aquestes actituds. Però ni la imaginació ni la vitalitat ni el coratge havien desaparegut, i en aquests articles podem trobar, justament, una mostra de la seva nova vigència, i de tot allò que cal imaginar, que cal inventar, per fer possible una nova societat que deixi enrere unes formes de capitalisme cada dia més degradades.

Aquest és el sumari d'articles que podreu llegir en aquest monogràfic:

- ***L'exercici innovant de la solidaritat.*** Jordi Estivill, sociòleg.
- ***Cultura econòmica alternativa. Canviar la mirada per observar el canvi.*** Joana Conill, Investigadora, IN3 de la Universitat Oberta de Catalunya
- ***Experimentació social en noves economies: el paper de la innovació comunitària.*** Ruben Suriñach, economista i membre del Centre de Recerca i Informació en Consum (editors de la revista de consum responsable Opcions
- ***FIARE: la construcció social d'una banca ètica i alternativa.*** Gabriel Abascal, president de Fiare Catalunya
- ***Els tres esgotaments del règim (o la necessitat d'institucions del comú).*** Ivan Miró, sociòleg; David Fernández, periodista i diputat per la CUP-Alternativa d'Esquerres al Parlament de Catalunya.
- ***Recuperant el dret.*** Solange Hilbert, advocada a IACTA, cooperativa d'assessorament jurídic i transformació social.
- ***Crear és resistir. Si que es pot.*** Xus de Miguel Vallejo, doctora en psicologia i mestra.
- ***La comunicació electrònica.*** Francesc Núñez, doctor en Sociologia i llicenciat en Filosofia. Professor agregat i director del Grau d'Humanitats de la Universitat Oberta de Catalunya

